ACCESUL LA JUSTIȚIE – INSTRUMENT DE ASIGURARE A DREPTULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS. EXPERIENȚA EUROPEANĂ

ACCESS TO JUSTICE – TOOL FOR ENSURING THE RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT. THE EUROPEAN EXPERIENCE

CIOBANU Rodica,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0001-6071-8178
PUNGA Irina,
expert juridic, AO EcoContact
ORCID ID: 0000-0002-6004-9338

CZU: 342.7:502.14:341.241 **https://doi.org/10.5281/zenodo.8355536**

Rezumat. *Dreptul la un mediu sănătos* și *durabil este considerat un drept fundamental al omului* și *devine tot mai important pe măsură ce problemele legate de mediu se accelerează. Acest drept, recunoscut la nivel internațional* și *național, implică responsabilitatea statelor de a proteja* și *promova mediul* înconjurător și *de a asigura că orice persoană interesată are acces la informații, participare publică* și *justiție* în *domeniul mediului. Justiția* în *materie de mediu joacă un rol crucial* în *protejarea* și *promovarea dreptului la un mediu sănătos. Sistemul judiciar în perioada modernă se află în continuă dezvoltare și perfecționare, iar un rol aparte îl au principiile și normele de drept internațional, precum și tratatele internaționale universal recunoscute la care Republica Moldova este parte. Un rol aparte în asigurarea și apărarea dreptului omului la un mediu sănătos, inclusiv a dreptului de a accede la o instanța de judecată în materie de mediu, îl are Convenția europeană a drepturilor omului și Convenția de la Aarhus, prin care au fost instituite două mecanisme internaționale unice de apărare a dreptului omului la un mediu sănătos. Studiul de față și-a propus să analizeze jurisprudența internațională* în *legătură cu accesul liber la justiție* în *materie de mediu* și *rolul Curții Europene a Drepturilor Omului* și *a Comitetului de Supraveghere a Convenției de la Aarhus ca mecanisme de asigurare a respectării dreptului omului la un mediu sănătos.*

[1] Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului”.

Cuvinte-cheie: *accesul la justiție în materie de mediu; Convenția de la Aarhus, Convenția europeană a drepturilor omului, dreptul la un mediu sănătos; Comitetul de supraveghere a Convenției de la Aarhus.*

Summary. *The right to a healthy and sustainable environment is considered a fundamental human right and is becoming increasingly important as environmental problems accelerate. Recognised at international and national levels, this right implies the responsibility of States to protect and promote the environment and to ensure that all those affected have access to information, public participation and environmental justice. Environmental justice plays a crucial role in protecting and promoting the right to a healthy environment. The modern legal system is constantly developing and improving, and the principles and norms of international law and the universally recognised international treaties to which the Republic of Moldova is a party play a special role. The European Convention for the Protection of Human Rights and the Aarhus Convention, which established two unique international mechanisms for the protection of the human right to a healthy environment, play a special role in ensuring and protecting the human right to a healthy environment, including the right to access to justice in environmental matters. The purpose of this study is to analyse international jurisprudence on access to justice in environmental matters and the role of the European Court of Human Rights and the Aarhus Convention's Compliance Committee as mechanisms for enforcing the human right to a healthy environment.*

Key-words: *Access to justice in environmental matters; Aarhus Convention; European Convention on Human Rights; right to a healthy environment; Aarhus Convention Compliance Committee.*

Introducere

Pe măsură ce activitățile industriale au evoluat și au dus la deteriorarea mediului înconjurător și la probleme de sănătate publică, a devenit tot mai evidentă nevoia de a crea un cadru legal eficient, orientat spre prevenirea, minimizarea poluării și promovarea dezvoltării durabile. Un punct de cotitură în abordarea protecției mediului la nivel global care a pus bazele pentru dezvoltarea ulterioară a legislației și a acordurilor internaționale privind protecția mediului, a fost Conferinţă Mondială a Naţiunilor Unite privind mediul uman și dezvoltare, organizată la Stockholm în anul 1972. Rezultatul principal al Conferinței de la Stockholm a fost adoptarea Declaraţiei asupra mediului înconjurător[1] în cadrul careia s-au fixat un şir de principii cu privire la drepturile şi obligaţiile statelor în acest domeniu şi măsurile de dezvoltare a cooperării internaţionale[2].

[1] Declaraţia Conferinţei ONU privind mediul înconjurător încheiat la Stokholm la 5-16 iunie 1972.

[2] Aust A. *Handbook of International Law*. Cambridge University Press, 2003, p.330.

Unul dintre principiile de bază a Declaraţiei menţionează că „*Omul are dreptul fundamental la libertate, egalitate* şi *condiţii de viaţă satisfăcătoare,* într-*un mediu a cărui calitate* îi *permite să trăiască* în *demnitate* şi *bunăstare. El are datoria de a proteja* şi îmbunătăţi *mediul* înconjurător *pentru generaţiile prezente* şi *viitoare.*"

Conferinţa mondială a Naţiunilor Unite din 1972 a jucat un rol incontestabil în dezvoltarea dreptului internaţional de mediu, însă problemele de mediu continuau să frământe întreaga populaţie de pe globul pământesc. Astfel, în anul 1992 la Rio de Janeiro a fost organizată cea de-a doua Conferinţă a Naţiunilor Unite pentru Mediu şi Dezvoltare. Conferința de la Rio a fost un moment important în dezvoltarea politicilor și legislației privind protecția mediului și dezvoltarea durabilă la nivel global, reafirmându-se importanța cooperării internaționale și a implicării multiplelor părți interesate pentru abordarea provocărilor mediului și dezvoltării într-un mod sustenabil. Principalele rezultate ale Conferinței de la Rio au inclus:

1. Adoptarea Agendei 21: Acest document reprezintă un plan comprehensiv de acțiune pentru dezvoltarea durabilă. Agenda 21 cuprinde o serie de obiective, acțiuni și recomandări pentru promovarea dezvoltării durabile la nivel global, regional și local.
2. Declarația de la Rio privind mediu și dezvoltare: Această declarație a reafirmat angajamentul statelor de a proteja mediul, de a promova dezvoltarea durabilă și de a aborda provocările economice, sociale și de mediu într-un mod integrat. Deși în Declarația de la Rio nu este consactrat expres dreptul omului la un mediu sănătos, importanţa acesteia rezidă în faptul că aceasta prevede trei drepturi esenţiale cum ar fi: dreptul de a avea acces la informaţiile privind mediul, participarea publicului la procesul decizional şi accesul la justiţie în materie de mediu[1].
3. Convenția-cadru a Națiunilor Unite privind Schimbările Climatice: A fost semnată în cadrul Conferinței de la Rio și a reprezentat un angajament global pentru a aborda schimbările climatice. Aceasta a fost urmată de negocierile pentru Protocolul de la Kyoto în 1997 și de Acordul de la Paris în 2015.
4. Convenția privind Diversitatea Biologică: A fost semnată în cadrul Conferinței de la Rio și are ca scop conservarea și utilizarea durabilă a biodiversității. Aceasta promovează protejarea habitatelor naturale, utilizarea sustenabilă a resurselor genetice și accesul echitabil la beneficiile rezultate din utilizarea acestora.

[1] Declaraţia Conferinţei ONU pentru mediu şi dezvoltare încheiată la Rio de Janeiro la 3-14 iunie 1992.

De remarcat este faptul, că principiul 1 al Declaraţiei de la Stockholm și principiul 10 al Declaraţiei de la Rio au pus bazele Convenţiei de la Aarhus care garantează accesul la justiţie, accesul la informaţia de mediu şi participarea publicului la luarea deciziilor ce pot avea un impact negativ asupra mediului[1]. Prin Convenția de la Aarhus se recunoaște că protecţia efectivă a mediului este esențială pentru prosperarea umană şi exercitarea drepturilor fundamentale ale omului, incluzând însuşi dreptul la viaţă, consfințit în Declarația Universală a Drepturilor Omului[2]. Dealtfel, dreptul la viață nu poate fi garantat în lipsa unui mediu sănătos. Prin urmare, populația trebuie să aibă acces la informaţie, să fie îndreptăţită de a participa la luarea deciziei şi să poată avea acces la justiţie în probleme de mediu.

Dreptul omului la protecţie de către puterea judecătorească, realizat prin accesul liber la justiţie, inclusiv în materie de mediu, apare ca o garanţie a tuturor drepturilor, libertăţilor şi intereselor sale legitime.

Rezultate și discuții

Specificul accesului la justiţie în probleme de mediu rezidă în faptul că persoana poate să se adreseze în instanţa de judecată atât în cazul în care a suferit un prejudiciu material sau moral cât şi în cazul acţiunilor sau inacțiunilor care ar putea provoca în viitor un prejudiciu mediului. În acest sens, un interes sporit îl reprezintă practica Curții europene a drepturilor omului și practica Comitetului de supraveghere a Convenției de la Aarhus.

• ***Analiza jurisprudenței CtEDO*** în ***garantarea dreptului la un mediu sănătos prin asigurarea accesului la justiție.***

Convenţia europeană a drepturilor omului reprezintă unul dintre cele mai importante instrumente internaționale de protecție a drepturilor omului, care a apărut drept reacție la ororile cauzate de către cel de-al doilea război mondial. Fiind semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 şi intrând în vigoare la 3 septembrie 1953, aceasta a avut drept scop de a garanta drepturile și libertățile omului prin instituirea unor norme internaţionale pe care statele membre să le respecte în raporturile cu persoanele aflate sub jurisdicţia lor[3].

[1] Convenţia privind accesul la informaţie, justiţie şi participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului, semnată la Aarhus, Danemarca, 23-25 iunie 1998. Republica Moldova a ratificat Convenția de la Aarhus, prin Legea nr. 346/1999.
[2] Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost adoptată la 10 decembrie 1948, prin Rezoluția 217 A în cadrul celei de a III-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite.
[3] Malcom N. Shaw. *International law*. sixth edition. Cambridge University Press. 2008, p. 274.

Este necesar de remarcat că, Convenția ar fi fost ineficientă dacă nu ar fi existat o Curte de justiție competentă de a o aplica în practică. Astfel, în vederea protejării și realizării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, a fost necesar de a crea o Curte de justiţie care să aplice pârghiile și sancţiunile necesare pentru a se asigura respectarea acestora și de a garanta fiecărui cetăţean al statelor contractante posibilitatea reală de a-și exercita dreptul la acces la justiție în cazul încălcării dispozițiilor Convenției precum și a Protocoalelor acesteia. Adresarea la CtEDO este văzută ca o ultimă șansă de a proteja drepturile și libertățile persoanei atunci când mijloacele interne se dovedesc a fi ineficiente. De-a lungul timpului, aceasta a demonstrat că este unul dintre cele mai efective instrumente de apărare a drepturilor omului. Acest succes se datorează în special faptului că Convenția vizează un număr larg de drepturi și libertăți umane în diferite domenii precum și existența unui mecanism jurisdicțional de control al respectării acestor drepturi de către autoritățile naționale ale statelor părți.

Deși, dreptul la un mediu sănătos nu este reglementat de CEDO, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut prin intermediul jurisprudenței sale că prin încălcarea drepturilor omului în materie de mediu pot fi lezate alte drepturi consfințite în Convenție cum ar fi:

- dreptul la viață (Art.2);
- dreptul la proprietate (Art.1 Protocolul adițional la Convenție);
- dreptul la respectarea vieții private și de familie (Art.8).

Prin urmare, dreptul la un mediu sănătos este protejat în jurisprudența europeană prin interpretarea extensivă a unor drepturi prevăzute expres de către Convenția europeană a drepturilor omului. Mai mult ca atât, în vederea asigurării protecției dreptului mediului, jurisprudența CtEDO a fixat o serie de garanții, dintre care menționăm: dreptul la informare privind calitatea mediului, dreptul la un proces echitabil, dreptul la participare a cetățenilor în luarea deciziilor de mediu.

Una dintre primele acțiuni în fața Curții Europene a Drepturilor Omului în vederea protecției dreptului la un mediu sănătos prin prisma art 8.1 a fost cauza *Lopez Ostra contra Spaniei*[1]. Reclamanta a susținut că locuința familială a fost supusă unei poluări grave cauzate de o stație de epurare a apelor reziduale, construită în cadrul unor tăbăcării private. Pe lângă faptul că stația respectivă a fost dată în exploatare în lipsa unei licențe corespunzătoare, ea funcționa incorect, emanând gaze și mirosuri neplăcute.

[1] Lopez Ostra contra Spaniei. Cererea nr. 16798/90. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22display%22:[2],%22itemid%22:[%22002-10606%22]%7D accesat la data 02.06.2023.

Toți acești factori au avut un impact negativ asupra mediului înconjurător, provocând imediat probleme de sănătate şi neplăceri mai multor locuitori din Lorca, în special, celor din cartierul reclamantei. Curtea a statuat că atingerile grave aduse mediului pot afecta bunăstarea unei persoane şi o pot împiedica să se bucure de domiciliul său, afectându-i viaţa privată şi de familie, chiar fără a pune grav în pericol sănătatea persoanei în cauză. Luând în considerarea circumstanțele cauzei, Curtea a condamnat Spania pentru omisiunea de a interveni în viaţa societăţii private, a cărei activitate afecta dreptul persoanelor ce locuiau în zonă.

Este important de remarcat că dreptul persoanei la un mediu sănătos nu este un drept absolut. În unele cazuri, acest drept poate fi restrîns în vederea protejării intereselor generale ale societății, cum ar fi interesele securităţii naţionale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice, etc. Convenţia europeană a drepturilor omului, prevede că drepturile omului pot fi restrânse doar cu condiţia că limitarea urmăreşte un scop legitim în sensul că poate decurge atât din măsuri privind protecţia interesului general cât şi din măsuri privind protecţia drepturilor altor persoane. Cât priveşte dreptul persoanei la un mediu sănătos, practica jurisdicţională CtEDO demonstrează că și dreptul persoanei la mediu poate fi limitat în scopul asigurării bunăstării economice a ţării. Un caz care merită a fi menţionat în această privinţă este cauza *Hatton* și alții *contra Regatului Unit* (1991)[1]. Reclamanții, care locuiau în zona aeroportului Heathrow din Londra, susțineau că politica guvernului Regatului Unit în ceea ce privește zborurile de noapte pe aeroportul Heathrow a condus la o încălcare a drepturilor lor în temeiul art. 8 din Convenție. Potrivit reclamanților, starea lor de sănătate a avut de suferit ca urmare a întreruperii periodice a somnului cauzate de zborurile de noapte. În cauză, Curtea a observat că responsabilitatea statului în cauzele în materie de mediu poate rezulta și din faptul că nu a reglementat activitatea din sectorul privat într-un mod adecvat prin care să asigure respectarea drepturilor consacrate de art. 8 din Convenție[2]. Curtea nu a avut nicio îndoială tulburările de zgomot reclamate, au fost de natură să afecteze în mod negativ calitatea vieții private a reclamanților și posibilitatea de a se bucura de facilitățile locuințelor lor respective și, prin urmare, drepturile lor protejate de articolul 8 din Convenție. Totuși, Curtea a analizat dacă în cadrul punerii în aplicare a

[1] Hatton și alții contra Regatului Unit, cererea nr. 36022/97. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/Eng#{%22itemid%22:[%22001-61188%22]}, accesat la data 10.06.2023.
[2] Fișă tematică –Mediul și Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Environment_RON.pdf , accesat la data 3.06.2023.

politicii privind zborurile de noapte la Aeroportul Heathrow, s-a realizat un echilibru corect între interesele concurente ale persoanelor afectate de zgomotul nocturn și ale comunității în ansamblu. Curtea a statuat că, în cauzele anterioare în care chestiunile de mediu au dat naștere la încălcări ale Convenției, încălcarea s-a bazat pe nerespectarea de către autoritățile naționale a unui aspect al regimului intern. Astfel, spre deosebire de cauza López Ostra, unde era vorba de o instalație de tratare a deșeurilor ilegală, în cauza Hatton și alții contra Regatului Unit Curtea a constatat că nu a fost încălcat art. 8 din Convenție și că existenţa marilor aeroporturi internaţionale, chiar în zonele urbane cu densitate mare de populaţie, şi folosirea crescândă a avioanelor cu reacţie au devenit necesare dezvoltării economice a unei ţări. Curtea observă că, în conformitate cu articolul 8 al doilea paragraf, restricțiile sunt permise, printre altele, în interesul bunăstării economice a țării și pentru protecția drepturilor și libertăților altora. Prin urmare, este legitim ca statul să fi luat în considerare interesele economice în elaborarea politicii sale. Totodată, Curtea admite că, în acest context, autoritățile erau îndreptățite, având în vedere natura generală a măsurilor luate, să se bazeze pe date statistice bazate pe percepția medie a deranjului sonor. Aceasta ia notă de concluzia documentului de consultare din 1993 potrivit căreia, datorită numărului lor mic, tulburările de somn cauzate de zgomotul aeronavelor ar putea fi considerate neglijabile în comparație cu ratele generale de perturbare normală. Cu toate acestea, acest lucru nu înseamnă că preocupările persoanelor afectate au fost complet ignorate. Însuși scopul menținerii unui sistem de restricții de zboruri de noapte a fost acela de a menține deranjul sonor la un nivel acceptabil pentru populația locală care locuiește în zona din apropierea aeroportului. În plus, s-a conștientizat faptul că, având în vedere condițiile în schimbare (creșterea transportului aerian, progresele tehnologice în domeniul prevenirii zgomotului, dezvoltarea atitudinilor sociale etc.), măsurile relevante trebuie să fie revizuite în mod constant. De aici rezultă faptul că exploatarea aeroporturilor urmăreşte un scop legitim, deoarece *„nu se pot elimina* în *totalitate repercusiunile negative asupra mediului* înconjurător”.

Un alt caz absolut inedit, în care se protejează interesele colectivității la mediu, în detrimentul interesului individual, este cauza *Hamer contra Belgiei*[1]. În fapt: În 1967, părinţii reclamantei au construit fără autorizaţie, pe un teren, o casă de vacanţă, pe care Judith Hamer a moştenit-o în

[1] Hamer contra Belgiei, cererea nr. 21861/03. Disponibil: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Hamer-impotriva-Belgiei-rez..pdf , accesat la data 20.05.2023.

anul 1993. Reclamanta a achitat taxele pentru moștenire precum și impozitele anuale pentru locuința respectivă. Aceasta a întreprins o reparație capitală a casei care s-a ridicat la suma de aproximativ 50 000 euro. În 1994, poliţia a întocmit două procese-verbale, într-unul acuzând tăierea de arbori de pe proprietate, încălcându-se astfel reglementarea în materie privind pădurile, iar în cel de-al doilea, construirea fără autorizaţie a casei într-o regiune forestieră pentru care nu se putea elibera nici o autorizaţie. Într-un final, instanța de judecată din Anvers a condamnat reclamanta la demolarea clădirii. După ce hotărârea a fost pusă în executare, Judith Hamer s-a adresat CtEDO, a invocat o încălcare a dreptului său de proprietate motivând că Construcţia în litigiu a existat timp de douăzeci şi şapte de ani, timp în care autoritățile nu au reacționat în nici un fel. Reclamanta, de asemenea a atras atenția la faptul că actele oficiale, taxele achitate şi lucrările efectuate demonstrează că autorităţile cunoșteau de existenţa construcţiei în litigiu. În pofida acestor circumstanțe, autorităţile au tolerat situaţia timp de douăzeci şi şapte de ani, iar aceasta a mai durat încă zece ani după constatarea infracţiunii.

Curtea apreciază că întradevăr, după scurgerea unei asemenea perioade, interesul patrimonial al reclamantei de a se bucura de casa ei de vacanţă era suficient de important şi recunoscut, pentru a fi apreciat drept un interes substanţial, deci un „bun”, iar ea avea „o speranţă legitimă” de a se putea bucura pe mai departe de acest bun. Cu toate acestea, Curtea menționează că dreptul la mediu este un drept esențial și nici un interes, fie el de ordin economic sau de ordin individual, fie este vorba despre un drept fundamental, cum ar fi dreptul de proprietate, nu ar trebui să aibă prioritate în raport cu dreptul la mediu. Autorităţile publice sunt responsabile să intervină la momentul potrivit în vederea protejării mediului. Prin urmare, dreptul de proprietate poate suferi constrângeri, cu condiţia, menţinerii în permanenţă a unui just echilibru între interesele individuale şi cele colective. Neavând nicio îndoială cu privire la legitimitatea scopului urmărit de măsura în cauză – protejarea unei zone forestiere neconstruibile, Curtea a statuat că reclamanta nu a suferit o ingerinţă disproporţionată în dreptul său de proprietate, ceea ce denotă lipsa încălcării.

Prin intermediul acestei hotărâri, Curtea consolidează protecţia mediului, care nu numai că este luată în considerare, ci și prevalează în faţa unor drepturi garantate expres, cum ar fi deptul la proprietate.

Situația este diferită în cazul contestării acțiunilor sau inacțiunilor ce ar putea provoca în viitor un prejudiciu mediului, petiționarul are drept

sarcină să identifice potențiale efecte negative și să aducă dovezi suficiente în vederea demonstrării gradului înalt de probabilitate a producerii unei pagube. O simplă invocare a unei presupuse încălcări fără furnizare de documente care să certifice acest fapt nu se consideră o încălcare a drepturilor[1]. Un caz relevant în acest sens este cauza *Tauira* şi *alţii contra Franţei*[2]. În acest caz, 70 de reclamanți, locuitorii din Polinezia Franceză, au invocat că prin reluarea experimentelor nucleare franceze în oceanul Pacific, au fost aduse atingeri mediului înconjurător și sănătății. Reclamanții invocau încălcarea următoarelor articole din Convenție: art. 2, art. 3, art. 8 , precum și articolul 1 din Protocolul 1.

Comisia a constatat că o simplă invocare a riscurilor inerente în utilizarea energiei nucleare nu este suficient și nici nu demonstrează faptul că persoanele în cauză sunt "victime", deoarece multe activități umane generează riscuri. Reclamanții trebuiau să furnizeze toate dovezile necesare pentru a demonstra existența unui prejudiciu, dovezi care să arate un grad suficient de probabilitate de survenire a prejudiciului de mediu. Potrivit Comisiei, reclamanții nu au reușit să facă acest lucru, observând că reluarea testelor a avut doar consecințe potențiale care sunt prea îndepărtate pentru a fi considerat un act care afectează în mod direct situația lor personală.

• ***Analiza jurisprudenței Comitetului de supraveghere a Convenției de la Aarhus prin prisma dreptului la acces la justiție în materie de mediu***

În ceea ce privește accesul la justiție în materie de mediu, unicul instrument juridic care combină obiectul de protecție a mediului cu drepturile omului și cu responsabilitățile autorităților publice este Convenția de la Aarhus. Convenția de la Aarhus se fundamentează pe trei principii fundamentale:

1. *Asigurarea accesului publicului la informaţiile privind mediul* pe care le deţin autorităţile publice. Acest principiu se referă la dreptul populaţiei de a solicita de la autorităţile publice informaţia de mediu și dreptul de a li se asigura accesul la aceasta informaţie.
2. *Promovarea participării publicului la luarea deciziilor care privesc mediul*. Conform acestui principiu publicul interesat are dreptul de a participa în procesele decizionale de mediu.

[1] Oțel Monica-Elena. *Răspunderea internațională în Domeniul mediului*. București, 2003. p.22-23.
[2] Tauira şi alţii contra Franţei, cererea nr. 28204/95. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-27149&filename=TAUIRA%20ET%2018%20AUTRES%20contre%20la%20FRANCE.docx&logEvent=False , accesat la data 03.06.2023.

3. *Extinderea condiţiilor de acces la justiţie* în *probleme de mediu.* Acest principiu reflectă mecanismul de asigurare a drepturilor și obligaţiilor consfinţite în convenţie. Astfel în cazul în care publicului i s-a încălcat un drept în domeniul mediului, s-au a fost încălcat dreptul la informaţie, dreptul la participare activă în luarea deciziilor în materie de mediu, acesta are dreptul de a se adresa în instanţa de judecată.

Astfel, Convenția de la Aarhus acordă drepturi publice, și impune părților și autorităților publice, obligații privind accesul la informația de mediu, participarea publicului la luarea deciziilor de mediu și accesul la justiție în cazurile de mediu.

În vederea respectării normelor legale prevăzute de Convenție, aceasta a prescris implementarea unui mecanism de revizuire a conformității, realizat de către Comitetul de supraveghere a Convenției de la Aarhus[1]. Mecanismul de supraveghere a conformității este unic în dreptul internațional al mediului, deoarece permite publicului de a comunica direct unui comitet de jurişti experți, abilitaţi să examineze fondul cauzei, toate preocuparile legate de respectarea prevederilor legale consfinţite în Convenţia de la Aarhus. Membrii Comitetului sunt persoane de înaltă ținută morală și cu o experiență juridică remarcabilă în domeniile la care se referă Convenția. Remarcabil este faptul că Comitetul de supraveghere a Convenției de la Aarhus este format din două ramuri: o ramură de facilitare și o ramură de executare. Cum le sugerează și numele, ramura de facilitare își propune să ofere consultanță și asistență părților, în scopul de a promova respectarea prevederilor Convenţiei, în timp ce ramura de executare are responsabilitatea de a determina consecințele pentru acele părți care nu îndeplinesc angajamentele. Deși, opiniile și recomandările emise de Comitet nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic, practica demonstrează că de cele mai multe ori, părțile încearcă să se conformeze cu recomandările Comitetului[2].

Conform prevederilor art. 9 al Convenţiei de la Aarhus, persoana care consideră că i-a fost încălcat un drept ecologic sau orice alt drept consfinţit în Convenţie poate să apeleze la instanţa de judecată sau alt organism independent şi imparţial prevăzut de lege. Pe lângă dreptul persoanei de a se adresa în instanţa de judecată în vederea apărării drepturilor și intereselor lezate, Convenţia stabileşte dreptul acesteia la o procedură de

[1] Disponibil: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf, accesat 10.05.2023.

[2] Andrusevych A., T. Alge, C. Konrad (eds), *Case Law of the Aarhus Convention Compliance Committee (2004-2011)*, 2nd Edition (RACSE, Lviv 2011), p. 9-11.

acces la justiţie echitabilă, obiectivă, gratuită sau în limita unor cheltuieli minore, iar în cazul în care petiționarul nu dispune de resurse financiare, el e în drept să beneficieze de asistenţă juridică gratuită în vederea reducerii obstacolelor privind accesul la justiţie. În procesul de evaluare a respectării art. 9 din Convenția Aarhus, Comitetul de supraveghere analizează în fiecare caz în parte, în ce măsură mecanismele judiciare eficiente sunt accesibile publicului, inclusiv organizațiilor neguvernamentale, astfel încât interesele sale legitime să fie protejate și legea să fie aplicată cu succes. Analiza vizează atât cadrul legislativ al părții în cauză privind accesul la justiție în materie de mediu, cât și aplicarea sa în practică de către instanțe. Simpla ipoteză că instanțele ar putea interpreta dispozițiile naționale relevante în mod contrar cerințelor Convenției nu este suficientă pentru a stabili nerespectarea de către partea în cauză. În situația în care dispozițiile naționale relevante pot fi interpretate în conformitate cu cerințele Convenției, Comitetul analizează dacă dovezile care i-au fost prezentate demonstrează că practica instanțelor din partea în cauză urmează într-adevăr această abordare. În caz contrar, Comitetul poate concluziona că partea în cauză nu respectă Convenția.

De la înființarea sa, Comitetul a atins o serie bogată de constatări cu privire la nerespectarea de către părți a Convenției Aarhus. În ceea ce privește art. 9 al Convenției de la Aarhus, Comitetul a înregistrat următoarele tipuri de încălcări:

- *Refuzul de acces la justiție:* Statele refuză publicului dreptul de a deschide acțiuni judiciare în cazurile de mediu. Aceasta poate fi rezultatul unor restricții legale sau administrative care împiedică publicul să intenteze procese legate de mediu sau care limitează tipurile de probleme de mediu ce pot fi aduse în fața instanțelor.
- *Obstacole administrative:* Statele impun obstacole administrative sau procedurale excesive pentru a împiedica publicul să acceseze justiția în cazurile de mediu. Acestea cuprind cerințe excesive de documentație, termene stricte sau procese lungi și costisitoare care pot descuraja publicul să-și exercite dreptul la acces la justiție.
- *Costuri excesive*: Costurile asociate proceselor judiciare în cazurile de mediu pot fi excesive și inaccesibile pentru public. Acest lucru poate fi rezultatul cerințelor financiare ridicate pentru depunerea de acțiuni legale sau a costurilor legate de expertize, avocați și alte cheltuieli judiciare. Costurile ridicate pot descuraja publicul să se implice în procesele judiciare și să-și exercite drepturile de acces la justiție.

– *Intimidare* și *reprizalii:* În unele cazuri, publicul sau reprezentanții organizațiilor non-guvernamentale implicați în procesele judiciare de mediu pot fi supuși intimidării, amenințărilor sau repraliilor din partea autorităților sau a altor părți interesate. Aceasta poate îngreuna accesul efectiv la justiție și poate limita libertatea publicului de a se implica în astfel de cazuri.

Republica Moldova deasemenea a fost vizată de Comitetul de supraveghere pentru încălcarea art. 9 al Convenției de la Aarhus, în cauza ACCC/C/2008/30[1]. Astfel, la 3 noiembrie 2008, organizația neguvernamentală de mediu a înaintat o comunicare către Comitet în care susținea că Moldova nu și-a respectat obligațiile care îi revin în temeiul Convenției. În urma anlizei circumstanțelor și dovezilor furnizate de către părți, Comitetul de supraveghere a costatat inclusiv încălcarea art. 9 alin. (1) al Convenției prin neexecutarea integrală de către autoritatea publică Moldsilva a hotărârii definitive a Colegiului civil al Curții de Apel Chișinău, adoptată la 23 iunie 2008 potrivit căreia Moldsilva trebuia să furnizeze comunicantului copii ale contractelor solicitate. Comitetul de supraveghere a statuat că în cazul în care o agenție publică are posibilitatea de a nu se conforma unei hotărâri definitive a unei instanțe judecătorești în temeiul articolului 9 alin. (1) din Convenție, atunci apar îndoieli cu privire la caracterul obligatoriu al hotărârilor instanțelor judecătorești în cadrul unui anumit sistem juridic.

Concluzii

1. Importanța asigurării și garantării accesului liber la justiție în probleme de mediu este incontestabilă, oferindu-i posibiltatea oricărei persoane dreptul de a se adresa instanţelor judiciare competente, în vederea apărării drepturilor sale ecologice. Astfel, în cazul în care publicului i s-a încălcat un drept în domeniul mediului, s-au a fost încălcat dreptul la informaţie, dreptul la participare activă în luarea deciziilor în materie de mediu, acesta are dreptul de a se adresa în instanţa de judecată.

2. Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public şi în termen rezonabil, de către o instanţă independentă şi imparţială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor

[1] În comunicare se susținea că, prin faptul că nu a furnizat informații privind contractele de arendă a terenurilor din Fondul forestier de stat, Republica Moldova nu a respectat articolul 3 alineatul (2) și articolul 4 alineatele (1) și (2) din Convenție. De asemenea, în comunicare se susține că, prin adoptarea Regulamentului nr. 187, care stabilește o regulă generală cu privire la confidențialitatea informațiilor primite de la titularul contractului de arendă, partea în cauză nu a respectat articolul 3 alineatul (1) și articolul 4 alineatul (4) din Convenție. Disponibil: https://unece.org/env/pp/cc/accc.c.2008.30_republic-moldova

şi obligaţiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzaţii în materie penală îndreptate împotriva sa. Imparţialitatea și independenţa instanţei de judecată, echitabilitatea precum şi respectarea unui termen rezonabil sunt nişte condiţii esenţiale care trebuie respectate în orice stat democratic pentru a asigura o bună funcţionare a autoritaţilor judecătoreşti.

3. Deși, Convenția europeană pentru drepturile omului precum și protocoalele adiționale denotă lipsa noțiunilor de mediu înconjurător și de drept la un mediu sănătos, CtEDO a recunoscut prin intermediul jurisprudenței sale că prin încălcarea drepturilor omului în materie de mediu pot fi lezate alte drepturi consfințite în Convenție cum ar fi: dreptul la viață; dreptul la proprietate; dreptul la respectarea vieții private și de familie. Prin urmare, dreptul la un mediu sănătos este protejat în jurisprudența europeană prin interpretarea extensivă a unor drepturi prevăzute expres de către CEDO. Lipsa reglementării exprese a dreptului la un mediu sănătos, se explică prin faptul că la momentul în care a fost adoptată această Convenție, problema ecologică nu era răspândită la nivel global și nici nu exista necesitatea practică de a consacra expres dreptul omului la un mediu sănătos.

4. Dreptul persoanei la un mediu sănătos nu este un drept absolut. În unele cazuri, acest drept poate fi restrîns în vederea protejării intereselor generale ale societății. Dacă e să analizăm aspectul practic, atunci, observăm că cel mai dificil în cauzele de mediu este de a identifica când este un interes individual și care interes este unul general, pentru a nu se admite careva abuzuri și încălcări sub pretextul protecției intereselor colectivității la mediu, în detrimentul interesului individual. Într-o societate democratică, limitarea drepturilor poate să fie dispusă doar cu condiţia că restrângerea urmăreşte un scop legitim.

5. Eficienţa mecanismelor de protecţie a dreptului omului instituite de Convenţia europeană a drepturilor omului și Convenția de la Aarhus se datorează capacităţii acestor mecanisme de a evolua în dependenţă de tendinţele sociale şi economice, care sunt mereu în evoluţie. Sistemele de protecţie a dreptului omului la acces la justiție în materie de mediu, instituit prin CEDO și Convenția de la Aarhus garantează posibilitatea exercitării drepturilor ecologice de către titularii lor. Aceasta presupune că orice persoană care consideră că i s-a încălcat dreptul la un mediu sănătos, are libertatea de a sesiza CtEDO fie Comitetul de supraveghere a Convenției de la Aarhus, respectiv dreptul de natură procedurală de a obţine examinarea unei pretinse încălcări a acestor drepturi din partea statului pârât de către Curte sau Comitet.

Referințe bibliografice:

1. Aust A. Handbook of International Law. Cambridge University Press, 2003.

2. Andrusevych A., T. Alge, Konrad C. (eds). Case Law of the Aarhus Convention Compliance Committee (2004-2011), 2nd Edition (RACSE, Lviv 2011).

3. Convenţia privind accesul la informaţie, justiţie şi participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului, semnată la Aarhus, Danemarca, 23-25 iunie 1998. Republica Moldova a ratificat Convenția de la Aarhus, prin Legea nr. 346/1999.

4. Declaraţia Conferinţei ONU privind mediul înconjurător încheiat la Stokholm la 5-16 iunie 1972.

5. Declaraţia Conferinţei ONU pentru mediu şi dezvoltare încheiată la Rio de Janeiro la 3-14 iunie 1992.

6. Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată la 10 decembrie 1948, prin Rezoluția 217 A, în cadrul celei de a III-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite.

7. Malcom N. Shaw. International law. Cambridge University Press, 2008.

8. Oțel M.-E. Răspunderea internațională în Domeniul mediului. București, 2003.

Jurisprudență

1. ACCC/C/2008/30 Republica Moldova. Disponibil: https://unece.org/env/pp/cc/accc.c.2008.30_republic-moldova, accesat la data 11.06.2023.

2. Lopez Ostra contra Spaniei, cererea nr. 16798/90. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22display%22:[2],%22itemid%22:[%22002-10606%22]%7D, accesat la data 02.06.2023.

3. Hatton și alții contra Regatului Unit, cererea nr. 36022/97. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/Eng#{%22itemid%22:[%22001-61188%22]}, accesat la data 10.06.2023.

4. Hamer contra Belgiei, cererea nr. 21861/03. Disponibil: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Hamer-impotriva-Belgiei-rez..pdf , accesat la data 20.05.2023.

5. Tauira şi alţii contra Franţei, cererea nr. 28204/95. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-27149&filename=TAUIRA%20ET%2018%20AUTRES%20contre%20la%20FRANCE.docx&logEvent=False, accesat la data 03.06.2023.